

στικῆς τάξεως. Ὁ Λούθηρος ἐν τούτῳ ἐχειραγωγήθη ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῆς μονομεροῦς αὐτοῦ περὶ δικαιούσης προσωπικῆς πίστεως ἀρχῆς. Ὀλιγώτερον ἔτι συνεβιβάζοντο πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην τὸ μυστήριον τοῦ γάμου καὶ τὸ τοῦ εὐχελαίου. Ἰδιαιτέρως ὁμιλεῖ οὗτος, προκειμένου περὶ τοῦ πρώτου. «Ἐγώ, λέγει, ἀπολύτως δὲν ἐννοῶ τίνι τρόπῳ ὁ γάμος μετετρέπη εἰς μυστήριον. Ποίαν ὁ γάμος ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν πεποιθήσιν μου περὶ τῆς σωτηρίας. Τίνι τρόπῳ οὗτος ἀναζωπυρεῖ ἐν ἐμοὶ τὴν πρὸς τὸν Λυτρωτὴν πίστιν; Τί κοινὸν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς πεποιθήσεως ταύτης;». Κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ Λουθήρου, ὁ γάμος ἔδιδεν ἀπλῶς ἀφορμὴν καὶ αἰτίαν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν ν' ἀναμιχθῇ καὶ λάβῃ μέρος εἰς τὰς οἰκογενειακὰς καὶ οἰκιακὰς ὑπάρξεις. «Εὐσπλαγχνε Θεέ! Ἀναφώνει πού, φοβερόν καὶ νὰ σκεθῇ τις ὅπόσοι ἀνεφάνησαν νόμοι ἀφορῶντες τὸν γάμον: τῷ μὲν δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ νυμφευθῇ ἐκείνην, ἣν διὰ σύζυγον ἐξέλεξεν, τὸν δὲ διαζευγνύουσιν ἀπὸ τῆς γυναικὸς του, καὶ ἄλλον ὑποχρεοῦσι διὰ τῆς βίας νὰ ἔλθῃ εἰς γάμου κοινωνίαν. Τίς ἔδωκεν τοιοῦτο δικαίωμα»; Ἐκ τούτου ἐξάγει οὗτος, ἢ μᾶλλον εἰς τοῦτο ἀποδίδει καὶ τὰς ἀφορώσας τὸν γάμον καταχρήσεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι, πράγματι, ἐλάμβανον χώραν κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Πολλὰι προλήψεις εἶχον εἰσχωρήσει παρὰ τῷ ὀχλῷ ἀναφορικῶς πρὸς τὸν γάμον. Τὸν ἄγαμον βίον, ἀκόμη καὶ ἂν οὗτος δὲν ἦτο σεμνὸς καὶ σώφρων, ἐθεώρουν ὥς ὑψηλότερον τοῦ ἐγγάμου βίου. Ἡ παλλακεία ἦτο φαινόμενον γενικὸν καὶ καθημερινόν. Τὴν παράνομον τεκνοποιίαν ἔκρινεν οὐχὶ μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης αὐστηρότητος. Τοῦτο ὑποδεικνύει καὶ ὁ Λούθηρος ὅταν λέγῃ, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ πλεῖστοι ὅσοι δὲν ἐννυμφεύοντο ἐκ καθαρῶς ἐγωῖστικου ὑπολογισμοῦ, ἵνα μὴ δηλονότι δεσμεύωσιν ἑαυτοὺς εἰς οἰκογενειακὰ καθήκοντα, καὶ ὅτι ἐν γένει ἡ σημασία τοῦ γάμου εἶχε καταπέσει. Ὁ Λούθηρος ἐκμυθεύει

(Παράρτ. «Ἐκκλησ. Ἀληθείας»)

τὴν σημασίαν τοῦ χριστιανικοῦ γάμου, ὡς μυστηρίου, ἵνα (δῆ-
θεν) ἐκμηδενίσῃ τὰς προλήψεις ταύτας καὶ **ἐξυψώσῃ τὴν ση-
μασίαν αὐτοῦ**. Ὑπὸ τῆς ιδέας ταύτης διακατέχεται οὗτος
πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅταν προσπαθῇ ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ λόγοι τοῦ
Ἀποστόλου Παύλου περὶ συνδέσμου κατὰ τύπον τῆς ἐνώσεως
μεταξὺ Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας, δὲν ἦσαν ἄλλο ἀλλ' ἢ ἀπλῆ
σύγκρισις. Ὁ Λούθηρος ἐξετελίζει τὸν γάμον μέχρις αὐτῆς
τῆς κτηνώδους συνουσίας, οὐδὲν σχεδὸν διαβλέπων ἐν αὐ-
τῷ, ἐξαιρέσει τῶν ἐμφύτων κλίσεων καὶ ὁρμῶν. Διὰ τοῦτο
ἀπαρνέϊται πάντας τοὺς εἰς τὸν γάμον ἀφορῶντας ἐκκλη-
σιαστικοὺς νόμους ἐπὶ τῶν βαθμῶν τῆς κατὰ σάρκα καὶ
πνευματικῆς συγγενείας, διδοὺς πλήρη καὶ ἀπεριόριστον
ἐλευθερίαν εἰς τὴν πρὸς γάμον ἐκλογὴν. Ἀκαταλληλότε-
ρος τρόπος πρὸς ἐξύψωσιν τῆς σημασίας τοῦ γάμου ἢ ἀδύ-
νατον νὰ ὑπάρξῃ. Αὐτοὶ πρῶτοι οἱ ἀμέσως μετὰ τὸν Λούθη-
ρον λουθηρανοὶ Θεολόγοι παρετήρησαν, ὅτι ὁ Λούθηρος οὐ-
δὲν ἔπραξε ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς ἐξυψώσεως τοῦ γάμου, καὶ
ἤρξαντο λέγοντες ὅτι ἐκεῖνος σχεδὸν καθ' ὁλοκλήριαν ἐλη-
σμήνυσεν περὶ τοῦ ἠθικοῦ μέρους τῆς κατὰ Χριστὸν συζυγίας,
ὅτι ἐν ταῖς περὶ τοῦ γάμου κρίσεσιν αὐτοῦ δὲν διηνκρίνυσεν
τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ μέρος, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ περιορίζει
μόνον διὰ τῆς γνώμης, ὅτι **«κρεῖσσόν ἐστι γαμεῖν ἢ πυ-
ροῦσθαι»**. (α' Κορινθ. 7, 9). Ἦναγκάσθησαν δ' ἐφεξῆς οἱ
Λουθηρανοὶ νὰ περιορίσωσι ἐν τινὶ μέτρῳ καὶ τὴν ἀπεριό-
ριστον ἐλευθερίαν ὅσον ἀφορᾷ τὴν σύναψιν γάμου ἐν τοῖς
μᾶλλον πλησιεστέροις τῆς συγγενείας βαθμοῖς. Τὸ μυστήριον
τοῦ εὐχελαίου ἢ τοῦ **ἐσχάτου χρίσματος** (extrême-onction),
ὡς ὀνομάζουσιν αὐτὸ οἱ τῆς Ρώμης καθολικοί, ὡσαύτως δὲν
προσέλαβεν ἐν τῷ λουθηρανισμῷ χαρακτῆρα μυστηρίου, διό-
τι, κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ Λουθήρου, δὲν περικλείει ἐν ἑαυτῷ
στοιχεῖα πίστεως. Τοῦτο σκοπεῖ, λέγει ὁ Λούθηρος, νὰ δι-
δῇ θεραπείαν καὶ ἴασιν ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν· ἐπομένως, ὁ σκο-

πὸς τοῦ δὲν εἶναι ἢ ἐν τῇ πίστει παγίωσις. Μετὰ τοῦ μυστηρίου τούτου δὲν συνδέεται ἀμέσως ἡ ἰδέα περὶ τῆς ἀπολυτρόσεως καὶ τῆς θυσίας, τῆς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Λυτρωτοῦ προσενεχθείσης. Κατὰ συνέπειαν, δὲν δύναται νὰ ᾖ σύμβολον τῆς ἡμετέρας δικαιοσύνης. Ὅσον ἀφορᾷ, λέγει ὁ Λούθηρος, τὴν σωματικὴν ἴασιν καὶ θεραπείαν, αὕτη δίδεται δυνάμει τῆς πίστεως, ἄνευ οὐδενὸς μυστηρίου. Εἰς δὲ τοὺς τὸ μυστήριον τοῦτο ἀφορῶντας λόγους τοῦ Ἀποστόλου **«καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως δώδει τὸν κάμνοντα»**¹, ὁ μεταρρυθμιστὴς ἀναζητεῖ τὴν δικαιολογίαν τῆς γνώμης του. Ἀλλὰ τὴν μᾶλλον ἰσχυρὰν ἀγανάκτησιν ἐξεγείρει ἐν αὐτῷ ἡ ἰδέα περὶ ἱερωσύνης, ὡς μυστηρίου. Διὰ τί, εὐνόητον. Ἡ ἰδέα περὶ ἱερωμένων προσώπων, ἰδιαίτερω τῷ τρόπῳ κατεχόντων τὴν θείαν χάριν, δὲν συνεβιβάζετο μῆτε πρὸς τὴν γενικὴν θεωρίαν τοῦ Λουθήρου περὶ τῶν μυστηρίων μῆτε μερικώτερον πρὸς τὴν ἰδέαν αὐτοῦ περὶ τῆς ἀοράτου Ἐκκλησίας, ἣν ἀπαρτίζουν μέλη, ταῦτά ἔχοντα δικαιώματα. Τὰ μυστήρια δίδονται ἵνα διεγείρωσιν ἐν ἡμῖν τὴν πίστιν, ἵνα φέρωσιν ἡμᾶς διὰ τῆς πίστεως εἰς ἄμεσον πρὸς τὸν Χριστὸν ἐπικοινωνίαν· ἄρα, ἀδύνατον νὰ ὑπάρχῃ μυστήριον ἀντικείμενον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, μυστήριον τὸ ὁποῖον ν' ἀπεμάκρυνε τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον νὰ παρενέβαλλε μεσάζοντα πρόσωπα μεταξὺ Χριστοῦ καὶ χριστιανῶν. Τοῦτο δὲν εἶνε ἐξέγερσις, ἀλλὰ καταπίεσις τῆς πίστεως, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Λουθήρου, ὅστις βλέπει ἐν τῇ ἱερωσύνῃ καθόλου τὴν ἐμφάνισιν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀπηνήσατο ἐν τῷ παπισμῷ. Ἐκμηδενίζων τὸν παπικὸν δεσποτισμὸν, ὁ Λούθηρος δὲν ἀφίνει θέσιν εἰς οὐδεμίαν ἱερατικὴν ἐξουσίαν: «Ἡ γῆ ἐπληρώθη, γράφει, ἐξ ἱερέων, καρδινάλιων, ἐπισκόπων, οἵτινες ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ὡς ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπεσκίασαν τὸν

1. Ἰακώβ: 5, 14.

Χριστὸν διὰ τῆς ἀσεβοῦς αὐτῶν φαρτρίας», Τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης, ἐξακολουθεῖ οὗτος, ἀναπτύσσων τὴν περὶ τοῦ ἀπεριορίστου τῆς προσωπικῆς τῶν πιστῶν ἐλευθερίας γνώμην αὐτοῦ, — εἶναι **γενικὴ κληρονομία**. Πᾶς τις γίνεται ἱερεὺς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῆς χάριτος, ἀφ' ἧς στιγμῆς εἰσέλθῃ ἐν αὐτῇ. Ἐὰν ὑπάρχῃ τι διὰ τὸ ὅποιον νὰ χρειάζωνται τὰ ἱερωμένα πρόσωπα, τὰ ἔχοντα ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, τὸ τοιοῦτο εἶναι μόνον ἡ διέγερσις τῆς πίστεως, διέγερσις ἣτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν συνήθων διδαχῶν καὶ ἐρμηνειῶν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ρωμαϊκῇ καθολικῇ ἱερωσύνῃ, παρατηρεῖ οὗτος, ἥτις ἀσχολεῖται μόνον εἰς ἱεροτελεστίας καὶ συνάξεις χρημάτων παρὰ τοῦ λαοῦ. Ἐνὶ λόγῳ, ὁ Λούθηρος, διὰ τῆς καθαρῶς θεωρητικῆς αὐτοῦ ἀρχῆς τῆς προσωπικῆς πίστεως, μεταβάλλει τὸν ἱερέα εἰς **διδάσκαλον** καὶ ἱεροκήρυκα (Prediger), ἀποστερῶν αὐτὸν πάσης ὑψηλοτέρας ἀξίας.

Καὶ οὕτως, ἕνι τῶν χριστιανικῶν μυστηρίων ὁλοκλήρως ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἐν ὀνόματι τῆς μονομεροῦς ἀρχῆς τῆς προσωπικῆς πίστεως, ὡσανεὶ ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος περιλαμβάνετο ἐν τῷ αἰσθήματι ἐκείνῳ, ὅπερ καλοῦμεν πίστιν, ὡσανεὶ μόνῃ ἡ διάνοια αὐτοῦ ἀπῆτει τὸν ἐκ τῆς χάριτος ἀγιασμόν, ὡσανεὶ, τέλος, ὁ ἀγιασμός οὗτος εἴνῃ τι ἀδύνατον προκειμένου περὶ ἄλλων μερῶν τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ!

Ἀπέμειναν, τοιουτοτρόπως, τρία μόνον μυστήρια: τὸ βάπτισμα, ἡ μετάνοια καὶ ἡ εὐχαριστία· ταῦτα δὲν ἀπαρνεῖται μὲν ὁ Λούθηρος, ἀποστερεῖ ὅμως αὐτὰ τῆς προτέρας αὐτῶν σημασίας. Τὸ μυστήριον δὲν εἶναι εἰμὴ σύμβολον τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ δὲ δικαίωσις ἡμῶν συνίσταται μόνον ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν πρὸς τὴν Θεότητα σχέσεων ἡμῶν. Ἐπομένως τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος δὲν ἀπελευθεροῖ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ οὕτω καλουμένου προπατορικοῦ ἁμαρτήματος,

ἀλλὰ μόνον μᾶς πιστοποιεῖ ὅτι τὸ ἁμάρτημα συνεχωρήθη· ἐπέχει θέσιν τοιούτου σημείου, οἷον τὸ οὐράνιον τόξον διὰ τὸν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν κόσμον· σημεῖον τοῦ ὅτι ἐκ τῶν ἐγκαταλειμμένων ἀνθρώπων ἡμεῖς ἐγενόμεθα υἱοὶ Θεοῦ, ὅτι τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα εἰς ἡμᾶς δὲν καταλογίζεται καὶ ὅτι τοῦτο ἐλπισμονήθη.

Ἄφου τοιουτοτρόπως ἔλθωμεν εἰς νέαν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινωνίαν, λαμβάνομεν μὲν τὰς ἐκ τῆς χάριτος δυνάμεις ἀλλ' ἢ φύσις ὅμως ἡμῶν δὲν μεταβάλλεται· ἀπομένομεν καὶ πάλιν οἱ αὐτοὶ, ἡ δὲ ἁμαρτία μόνον μετὰ τὸν θάνατον παύεται βασιλεύουσα ἐν ἡμῖν. Τὸ βάπτισμα εἶνε ἀπελευθερωτικὸν γράμμα δι' ὅλην τὴν ζωὴν, εἶνε ἡ ἐξωτερικὴ ἐκφρασις τοῦ ὅτι πάντες οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν τῶν ἐν Χριστῷ πιστευόντων κοινωνίαν λαμβάνουσι νέα δικαιώματα καὶ ἐλπίδα αἰωνίου ζωῆς. Ἡ χάρις λαμβάνεται μὲν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ διὰ τῆς μυστηριώδους ταύτης ἐνεργείας· λαμβάνεται δι' ἀοράτου ὁδοῦ καὶ ἀνεξαρτήτως πάσης ἐξωτερικῆς συνθήκης. Τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας, κατὰ τὸν Λούθηρον, εἶνε ἡ ἐξακολουθοῦσα ἐνέργεια τοῦ βαπτίσματος. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶνε νόμιμος, διότι σκοπὸς αὐτοῦ εἶνε ἡ διὰ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν· ἡ μετάνοια διεγείρει μὲν τὴν πίστιν ταύτην καὶ διατρέφει τὴν ἐπὶ τῇ ἐκπληρώσει τῶν ἐπαγγελιῶν ἐλπίδα, ἡ τέλεις ὅμως αὐτῆς ὡς καὶ ἡ χοῆσις εἶνε σφαλερά. Τὴν προᾶξιν ταύτην καθυποτάσσουσιν εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἱερέως καὶ ἀπαιτοῦσι προφορικὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἐξομολόγησιν. Πρὸς τί ἡ ἀποκεκαλυμμένη αὕτη καὶ φανερά ἐξομολόγησις, ἀφου τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας εἶνε ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς πίστεως, τοῦ προσωπικοῦ αἰσθήματος καὶ τῶν προσωπικῶν πεποιθήσεων; Πρὸς τί ἡ μεσολάβησις αὕτη τοῦ ἱερέως, πρὸς τί ἄλλο, ἂν ὅχι ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἄρχῃ τις τῆς συνειδήσεως τοῦ πλησίον; Εἰς ἀντικατάστασιν τῆς τοιαύτης ἐξομολογήσεως ὁ Λούθηρος καὶ ὁ

Μελάγχθων διατάσσουσι τὴν μυστικὴν, τὴν ἐσωτερικὴν ἐξομολόγησιν, ἄνευ τῆς πρὸ τοῦ ἱερέως ἀπαριθμήσεως τῶν ἁμαρτιῶν· ὁ πρῶτος μάλιστα συνέταξε καὶ τινα ὑποδείγματα τῆς τοιαύτης ἐξομολογήσεως τῶν ἁμαρτιῶν διὰ τὸν λαόν, ἀπαριθμῶν αὐτὰς κατὰ τὴν σειρὰν τοῦ δεκαλόγου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Μέχρις ἐνταῦθα ὁ Λούθηρος ὑπῆρξε, τοῦλάχιστον, συνεπής· παρεδέχθη τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος καὶ τὸ τῆς μετανοίας, παρεδέχθη αὐτὰ ὡς ἔχοντα πλησιεστάτην καὶ ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ μυστήριον τῆς δικαιοσύνης πίστεως καὶ προσέδωκεν εἰς αὐτὰ μίαν συμβολικὴν μόνον σημασίαν, ἀπομακρύνας τὴν ἰδέαν περὶ πραγματικῆς διὰ μέσου αὐτῶν ἐπικοινωνίας πρὸς τὰς ἐκ τῆς χάριτος δωρεάς. Ταῦτα ἐχρησίμευσαν μόνον ἐξωτερικὰ σημεῖα τοῦ ὅτι αἱ ἁμαρτίαι συγχωροῦνται, ὅτι ἡ χάρις ἐνεργεῖ μὲν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ διὰ μέσου αὐτῶν, ποῦ δὲ καὶ πῶς ἐνεργεῖ αὕτη, μόνον τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος γνωρίζει. Ἐν τῇ περὶ τοῦ μυστηρίου ὁμῶς τῆς θείας εὐχαριστίας διδασκαλίᾳ βλέπομεν παρ' αὐτῷ τῷ Λουθήρῳ τὴν ἀμφιταλάντευσιν μεταξὺ τῶν προτέρων καὶ τῶν νεωτέρων ἀντιλήψεων, καὶ τὴν ἀνακολουθίαν αὐτοῦ πρὸς τὰς ἰδίαις αὐτοῦ περὶ μυστηρίων θεωρίας. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐπτοήθη πρὸ τῶν πορισμάτων, εἰς ἃ κατέληξεν ἐν σχέσει πρὸς τὸ μυστήριον τῆς μεταλήψεως, καὶ ἀπέκρυψε τὰ σχετικὰ συμπεράσματα τῆς οἰκείας θεωρητικῆς ἀρχῆς. Ἰδοὺ ἡ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας θεωρία του. Ἡ εὐχαριστία πρέπει νὰ θεωρῇται μυστήριον, διότι ἡ θεὰ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ὑπενθυμίζει ἡμῖν τὴν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θυσίαν, ἥτις ἐστὶ τὸ σπουδαιότερον καὶ κυριώτερον ἀντικείμενον τῆς ἡμετέρας πίστεως. Ἐν τῇ γενικῇ αὐτοῦ ταύτῃ περὶ τῆς εὐχαριστίας ἐννοίᾳ, ὁ Λούθηρος παραμένει εἰσέτι πιστὸς καὶ συνεπής εἰς τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν του. Καὶ προσπαθεῖ μὲν, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἵνα παραμείνῃ πιστὸς εἰς τὴν ἀρχὴν του καὶ ἐν τῇ

περαιτέρω ἀναπτύξει τῆς ἐννοίας ταύτης, ἀλλὰ δὲν ἰσχύει νὰ διακρατήσῃ αὐτὴν μέχρι τέλους καὶ πίπτει ἐν τῇ κατὰ τῶν προτέρων αὐτοῦ πεποιθήσεων πάλῃ. Ἀπαρνεῖται, συνεπεία τῆς περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας ἐννοίας αὐτοῦ, τὴν πραγματικὴν μετουσίωσιν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἐκλαμβάνων τὴν μετουσίωσιν ὡς δόλιον σχολαστικότητος ἐπινόημα, καθὼς ὁ ἴδιος ἐκφράζεται. «Ὅτε ἐσπούδαζα λέγει οὗτος, τὴν σχολαστικὴν σοφίαν, τότε κατὰ τὰς διαφόρους συζητήσεις καὶ φιλονεικίας κατέληγον εἰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ δὲν παραμένουσιν ἄρτος καὶ οἶνος, ἀφοῦ μεταβάλλονται εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ μόνον λαμβάνουσιν ὄψιν ἄρτου καὶ οἴνου— «*Sola accidentia esse*»¹, καὶ μόνῃ ἢ φωνῇ τῆς Ἐκκλησίας μ' ἔκαμνε νὰ καταπνίγω ἐν ἐμυτῶ τὴν πεποίθησίν μου ταύτην. Κατόπιν ὅμως, κατεῖδον ἐγὼ ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ἣν ἐγὼ ἐγέγραIRON, εἶνε Ἐκκλησία «*Thomistica, hoc est Aristotelica*», ὅτι δηλαδὴ ἡ Ἐκκλησία οἰκοδομεῖ τὴν δογματικὴν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτου, ὁ δὲ Θωμᾶς Ἀκινάτος ἠντλῆσε τὴν σοφίαν αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, — καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισα νὰ παραδεχθῶ καὶ ἀναγνώρισω τὴν σχολαστικιστικὴν περὶ τῆς μετουσιώσεως διδασκαλίαν ὡς παραλογισμοὺς καὶ μωρολογήματα². Διὰ τοιούτους λόγους ἀπορρίπτει

1. Ὁ Λούθηρος ἀνῆκεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν ὀνοματιστῶν (*nominalistes*) τῶν ἀποδεικνυόντων ὅτι αἱ ἐννοιαὶ δὲν ἔχουσι πραγματικότητα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς πραγματιστὰς (*réalistes*) τοὺς πιστεύοντας εἰς τὴν πραγματικὴν αὐτῶν ὑπαρξιν. Οἱ ὀνοματισταὶ θεολόγοι, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐνόουν τὴν μετουσίωσιν τῷ ὄντι, ὡς ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς ἐνταῦθα ὁ Λούθηρος.

2. Ἡ σχολαστικιστικὴ τοῦ μεσαιῶνος περὶ τῆς μετουσιώσεως διδασκαλία ὑπῆρξε, τῷ ὄντι, ἀγροῦχος. Τὴν μετουσίωσιν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ἐνόουν ὁπῶς, ὅτι τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἀνταπεκρίνοντο πρὸς ὥρισμένα μέρη τοῦ ἄρτου. Ἐραντάζοντο, τοῦλάχιστον, ὅτι τὸ σῶμα διαμελιζόμενον συγχρόνως μετὰ τῆς διαμελίσεως τοῦ ἄρτου. Προέτειναν δὲ τὰ ἐξῆς παράλογα ζητήματα: «*Potest ne corpus Christi dentibus terri, consummari καὶ τ. τ.*

οὗτος τὴν περὶ μετουσιώσεως διδασκαλίαν, ἥς δὲν κατενόη-
σεν ἐπαρκῶς τὴν ἔννοιαν, τὴν δὲ εὐχαριστίαν δὲν παραδέχε-
ται ὡς θυσίαν — «eucharistia non sacrificium, sed sacra-
mentum solum¹». Κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ ἐν τῇ θείᾳ εὐ-
χαριστίᾳ δὲν ἔχομεν ποσῶς ἐπανάληψιν τῆς θυσίας τοῦ Γολ-
γοθᾶ, διότι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος δὲν μεταβάλλονται εἰς σῶμα
καὶ αἷμα Χριστοῦ. Ὁ ἀμνός, ἅπαξ τυθείς, δὲν θύεται αὖθις,
ὁ δὲ ἄρτος παραμένει, ὡς πρότερον, ἄρτος. Θὰ ἠδύνατό τις
μετὰ τάνωτέρω νὰ φρονῇ, ὅτι ὁ Λούθηρος ὀλοτελῶς ἀπορρί-
πτει τὴν μυστικὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ μυστηρίῳ
τῆς θείας εὐχαριστίας. Ἀλλ' ἐδῶ ἀκριβῶς ἐσταμάτησεν ἡ πο-
ρεία τῆς σκέψεώς του. Ἀπορρίπτων τὴν μετουσίωσιν, δὲν
ἀπέριψε καὶ τὴν ὁράτον τοῦ Κυρίου παρουσίαν ἐν τῷ μυ-
στηρίῳ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου. Ὁ ἄρτος δὲν μεταβάλλεται
μὲν εἰς σῶμα, ἐν τούτοις ὅμως ὁ Χριστὸς παρίσταται διὰ τοῦ
σώματός του ἐνταῦθα μετὰ τοῦ ὁρατοῦ ἄρτου. Εἰς τὴν ἐρώ-
τησιν, πῶς τοῦτο συμβαίνει, οἱ Λουθηρανοί, ὡς γνωστόν,
ἀπαντῶσι διὰ τῶν ἀκολουθῶν ἐπεξηγήσεων, οὐδὲν ἀπολύτως
διευκρινιζουσῶν: «in pane, cum pane, sub pane²». Φανερόν
ὅτι κατὰ τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν ἡ Εὐχαριστία δὲν εἶνε
πλέον σύμβολον μόνον, οὔτε σημεῖον τῆς κατὰ χάριν μετὰ
τοῦ Χριστοῦ ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ πραγματικὴ μετ' αὐτοῦ ἐπι-
κοινωνία. Ἡ ἐμφάνισις τῆς χάριτος ἐνταῦθα ἀμέσως πλέον
ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς παραστάσεως τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ
οἴνου. Προφανῶς, αὐτὸς οὗτος ὁ Λούθηρος ὑπεχώρησε πρὸ
τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως τῶν εἰς τὴν εὐχαριστίαν ἀφορω-
σῶν σκέψεων αὐτοῦ. Δὲν ἠθελε ν' ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τῆς ιδέας
περὶ ζώσης πραγματικῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ μυ-

1. τ. ἔ. «Ἡ εὐχαριστία δὲν εἶνε θυσία, ἀλλὰ μόνον μυστήριον». Ὅρα: Captivitas Babilonica. opp. Luth. tom. secundus. opiniones Thomistarum de Eucharistia.

2. Ἦτοι: «Ἐν τῷ ἄρτῳ, μετὰ τοῦ ἄρτου, ἐν τῷ ἄρτῳ».

